Ratko Rajković
advokat u penziji, Novi Sad

SOLIDARNOST POVERILACA*

Kada na poverilačkoj strani ima više lica ona mogu solidarnost potraživanja ugovoriti, a solidarnost poverilaca može biti određena i zakonom. Iz toga proizilazi da svaki solidarni poverilac ima pravo tražiti od dužnika ispunjenje cele obaveze s tim što se dužnik koji ispuni celu obavezu jednom poveriocu oslobađa obaveze prema svim ostalim poveriocima. Sa ispunjenjem obaveze iz ugovora izjednačava se i depozit kod suda, kao i ugovorena zamena ispunjenja.

Dužnik ima pravo da izabere poverioca kome će ispuniti obavezu, a to pravo ima dok neki od poverilaca ne zatraži ispunjenje. Po vladajućem gledištu teorije i prakse, dužnik ima pravo izbora poverioca dok jedan od poverilaca ne ustane sa tužbom protiv dužnika, posle tog momenta može obavezu ispuniti samo njemu. Dužnik ne mora celu obavezu da ispuni jednom poveriocu, već može svakom dati deo ukupnog potraživanja. Razume se, ovo samo dok jedan od njih ne zahteva celu obavezu. I svaki poverilac može zahtevati ne samo ispunjenje cele obaveze, već i samo jedan njen deo.

I aktivna solidarnost, kao i pasivna, može biti ugovorena u različitim modalitetima pa na primer rok ispunjenja ne mora biti isti za sve poverioce. U tom pogledu ne postoji izrična zakonska odredba ali mislimo da se ovde mogu po analogiji promeniti odredbe koje se odnose na modalitete pasivnih solidarnih obaveza.

Aktivna solidarnost kako je to regulisano odredbama člana 425. do 434. Zakona o obligacionim odnosima (Sl. list SFRJ, br. 28/78, 39/85, 45/89. i Sl. list SRJ, br. 31/93, dalje ZOO) najčešće nastaje ugovorom, mnogo rede testamentom, a sasvim retko i na osnovu zakona. Tako na primer, u meničnom pravu, ako je neki od indosanata preneo menične du-

* Rad primljen: 16. XI 2007. godine.

plikate na razna lica, odgovara solidarno svim daljim indosantima po svim nevraćenim primercima.

Solidarnost se ne pretpostavlja

Solidarnost na strani poverilaca se nikad ne pretpostavlja. Ona mora biti ili ugovorena ili određena zakonom. Evidentno je dakle, da u pogledu pretpostavke solidarnosti postoji razlika između solidarnosti dužnika i solidarnosti poverilaca. Jer, solidarnost dužnika se pretpostavlja ako je obaveza nastala ugovorom u privredi. Prema odredbama člana 413. ZOO, ako u nekoj deljivoj obavezi koja je nastala ugovorom u privredi ima više dužnika, onda oni odgovaraju poveriocu solidarno. Kod ugovora u privredi dakle, za postojanje solidarne odgovornosti nije potrebno da se solidarnost izrično ugovori. Ipak, iako se u njima solidarnost pretpostavlja, zakon je i kod ugovora u privredi ostavio mogućnost strankama da otklone solidarnu odgovornost ali to moraju izrično učiniti.

Suprotno tome, solidarnost poverilaca se nikada ne pretpostavlja. Aktivna solidarnost ima mnogo manji značaj od pasivne solidarnosti, jer ne služi obezbeđenju obligacije. Ona čak, donekle, i unosi izvestan rizik u odnose između poverilaca, jer postoji, između ostalog, opasnost da dug bude isplaćen insolventnom paveriocu, tako da dođe u pitanje ostvarivanje prava na regres ostalih poverilaca. Inače, odnosi poverilaca posle ispunjenja obaveze se raspravljaju po posebnim pravilima o čemu će više reći biti docnije.

Prebijanje

Mogućnost potpunog ili delimičnog prestanka obaveza kod aktivne solidarnosti usled prebijanja potraživanja koje ima dužnik prema nekom od solidarnih poverilaca zavisi od činjenice da li dužnik potraživanje, koje ispunjava uslove za prebijanje, ima prema paveriocu koji zahteva ispunjenje ili prema nekom od drugih poverilaca.

Ako dužnik ima potraživanje prema paveriocu koji zahteva ispunjenje obaveze onda on može svoje potraživanje da prebije sa potraživanjem poverioca. U tom slučaju, ako je potraživanje dužnika jednako i veće od obaveze ova se gasi, a ako je manje gasi se delimično i to do iznosa dužnikovog potraživanja.

Ako pak dužnik ima potraživanje prema nekom drugom od solidarnih poverilaca, onda, takođe može da izvrši prebijanje ali samo do momenta dok neki od poverilaca ne zatraži ispunjenje kako je to uostalom regulisano odredbama člana 426. stav 2. ZOO. U ovom slučaju, za razliku od prethodnog, prebijanje može da se izvrši sa svakim od poverilaca samo do visine dela solidarnog potraživanja koje pripada tom paveriocu. Znači, mora se na osnovu međusobnog odnosa solidarnih poverilaca utvr-

diti koliki deo potraživanja pripada poveriocu prema kome dužnik ima potraživanje i tada se može izvršiti prebijanje samo do tog iznosa, bez obzira na to što je potraživanje dužnika veće. Može se desiti da posle izvršene kompenzacije ne bude ugašena cela obaveza, već samo delimično. Na tako umanjenoj obavezi, svi solidarni poverioci, uključujući i onoga sa kojim je izvršeno prebijanje zadržavaju pravo da zahtevaju njeno izvršenje.

Otpuštanje duga i prenov

Treba razlikovati otpuštanje duga i prenov zaključen između dužnika i jednog poverioca od otpuštanja i prenova zaključenog na osnovu saglasnosti svih solidarnih poverilaca. U prvom slučaju obaveza dužnika se smanjuje za onoliko koliko iznosi, prema međusobnim odnosima poverilaca, deo poverioca koji je otpustio dug ili koji je zaključio prenov. To smanjenje duga dejstvuje i prema ostalim solidarnim poveriocima. Smanjeni deo ostaje u obavezi i pravo da zahtevaju ispunjenje tako umanjene obaveze imaju svi poverioci, uključujući i onoga koji je dug otpustio ili novirao.

Ako je pak jedan poverilac u sporazumu sa ostalim solidarnim poveriocima otpustio ili novirao ceo ili deo duga, onda takav otpust ili prenov deluje prema svim poveriocima i obaveza dužnika se gasi, odnosno umanjuje.

Evidentno se nameće pitanje kakvo dejstvo ima otpuštanje duga ili prenov koji učini jedan od solidarnih poverilaca u pogledu celog duga, a bez saglasnosti ostalih poverilaca. Zakon o takvom slučaju ne govori direktno ali se iz formulacije člana 428. ZOO može zaključiti da se uvek, kada nema saglasnosti ostalih poverilaca, obaveza smanjuje samo za deo potraživanja poverioca koji je otpustio ili novirao dug. Ovakvo rešenje je kontradiktorno osnovnom pravu solidarnih poverilaca da svaki od njih može u celosti zahtevati ispunjenje obaveze. Ako je to osnovni sadržaj solidarnosti poverilaca, a nesumnjivo jeste, onda je logično da bi svaki solidarni poverilac mogao raspolagati u celosti potraživanjem s tim da ostaje u obavezi prema ostalim poveriocima u skladu sa njihovim međusobnim odnosima. Ovde treba reći da je po odredbama člana 344. ZOO otpust duga ugovor, a ne jednostrana izjava volje i zato je za njega potrebna saglasnost dužnika. Što se prenova tiče on nastaje kad se poverilac i dužnik saglase da postojeću obavezu zamene novom i kada nova obaveza ima različit predmet ili različit osnov. Ukoliko bi iz bilo kojih razloga ugovor o prenovu bio poništen, ranije postojeća obaveza bi ostala na snazi, sa pravnom situacijom koja je postojala pre prenova kao što su na primer, docnja, tok roka zastarelosti i drugo.

Poravnanje

Pravilo je da poravnanje koje je zaključio jedan solidarni poverilac sa dužnikom nema dejstva prema ostalim poveriocima. Svako poravnanje podrazumeva izvesno popuštanje ugovornih strana tako da ovde nema mesta primeni prekomernog oštećenja. Kako nijedan od solidarnih poverilaca nema pravo da svojim radnjama pogoršava položaj ostalih poverilaca, to ni izvršeno poravnanje prema njima nema dejstva. Uostalom, poravnanje obavezuje samo onog poverioca koji ga je zaključio sa dužnikom pa je logično da ne može obavezivati poverioce koji nisu u tome učestvovali. Zato poravnanje može zaključiti svaki poverilac, ali samo do visine dela potraživanja koje na njega otpada u skladu sa međusobnim odnosima poverilaca.

Zakon je ostavio mogućnost poveriocima koji nisu učestvovali u zaključenju ugovora o poravnanju da se svojim prihvatanjem pridruže poravnanju. Ako se to desi svi solidarni poverioci ostaju u odnosu prema dužniku čija je obaveza sada utvrđena poravnanjem.

Ovu mogućnost solidarni poverioci nemaju ako se iz zaključenog poravnanja vidi da se ono isključivo odnosi na poverioca sa kojim je zaključeno. Kada je poravnanjem smanjena obaveza dužnika samo za deo jednog poverioca, u tako smanjenoj obavezi ostaju svi poverioci, uključujući i onoga koji je zaključio poravnanje.

Sjedinjenje

Ako u jednoj aktivnoj solidarnoj obavezi dođe do sjedinjenja jednog poverioca i dužnika, onda se obaveza dotadašnjeg dužnika gasi. Konfuzija dejstvuje prema svim poveriocima tako da poverilac u čijoj su se ličnosti sjedinila oba svojstva dobija faktički položaj poverioca kome je dužnik ispunio obavezu.

Posle nastupanja sjedinjenja položaj ostalih solidarnih poverilaca se ne pogoršava, jer se oni nalaze u onoj situaciji u kojoj bi bili i da je dužnik svoju obavezu ispunio tome poveriocu. Od toga momenta radi se o unutrašnjim odnosima poverilaca koji se raspravljaju po pravilima o odnosima poverilaca posle ispunjenja. A to znači da svaki solidarni poverilac ima pravo regresa prema poveriocu u čijoj su se ličnosti sjedinili dužnik i poverilac i to za deo koji mu, prema njihovim međusobnim odnosima, pripada.

Docnja

Zakon je postavio pravilo da dužnik kada dođe u docnju prema jednom solidarnom poveriocu dolazi u docnju i prema ostalim poveriocima. U primeni ovog pravila treba praviti razlikovanje prema tome da li je du-

žnik došao u docnju zato što svoju obavezu nije izvršio u roku ili zato što ga je jedan poverilac stavio u docnju zahtevajući ispunjenje obaveze za koju nije bio utvrđen rok.

Ukoliko je dužnik došao u docnju zbog toga što svoju obavezu nije ispunio u roku, onda je dalje od značaja činjenica da li je rok jedinstveno utvrđen za sve poverioce ili nije, što je i kod aktivne solidarnosti moguće. Ako je rok jedinstven za sve poverioce, onda dužnik u isto vreme dolazi u docnju prema svim poveriocima. A, ukoliko rok nije jedinstven pa dužnik dođe u docnju samo prema jednom poveriocu prema kojem je rok za ispunjenje prošao, onda nema osnova ni razloga da se smatra da je došao u docnju i prema poveriocima čije potraživanje još nije dospelo, jer bi se time prema njima, bez osnova, pooštrila njegova odgovornost. Kada rok nije određen, dužnik dolazi u docnju kada ga poverilac pozove da ispuni obavezu. Pošto kod aktivne solidarnosti svaki poverilac ima pravo da zahteva ispunjenje cele obaveze od dužnika, logično je da poverilac koji iskoristi to pravo tim svojim aktom dovodi dužnika u docnju i prema ostalim poveriocima, jer on tada istupa u interesu svih.

Međutim, kako u docnju može doći dužnik, u docnju može doći i jedan od solidarnih poverilaca. Naime, poverilac dolazi u docnju ako bez opravdanog razloga odbije da primi ispunjenje ili ga svojim ponašanjem spreči. A, pošto dužnik ima pravo da bira kome će da ispuni obavezu, ako u tome preduhitri poverioce pre njihovog zahteva, onda stavljanje u docnju tog poverioca dejstvuje prema svim solidarnim poveriocima. Dužnik nije dužan ako jedan solidarni poverilac odbije ili spreči prijem ispunjenja, da ispunjenje obaveze nudi drugom poveriocu, odnosno da traži poverioca koji hoće da ga primi. Svoju obavezu dužnik je izvršio čim je ispunjenje ponudio onom poveriocu kojeg je izabrao. Zato je i logično da docnja tog solidarnog poverioca dejstvuje i prema ostalim solidarnim poveriocima i da prema svima njima dužnik koristi dejstva poveriočeve docnje uopšte.

Priznanje duga

Priznanje duga koje učini dužnik poveriocu izričnom izjavnom ili na posredan način davanjem otplate, plaćanjem kamate, davanjem obezbeđenja prekida se zastarevanje. Takođe, pismeno priznanje dužnika već zastarele obaveze smatra se kao odricanje od zastarelosti. U oba slučaja priznanje duga je od značaja za samo postojanje obaveze. Zbog toga, za razliku od pasivne solidarnosti, kada u solidarnom poverilaštvu dužnik prizna dug jednom od solidarnih poverilaca, onda to priznanje dejstvuje prema svima. Priznanje da postoji dug već po samoj prirodi stvari mora da dejstvuje i da koristi svim poveriocima, jer ne može za jedne potraživanje da postoji, a za druge da ne postoji, a još manje da dužnik bira za koje će da postoji, a za koje ne.

Zastarelost

Prekid i zastoj zastarelosti prema jednom poveriocu ne koristi ostalim solidarnim poveriocima. Prema njima zastarevanje teče i dalje. Treba reći da postoji bitna razlika prekida i zastoja zastarevanja. Naime, zastarevanje se prekida podizanjem tužbe i svakom drugom poveriočevom radnjom preduzetom protiv dužnika pred sudom ili drugim nadležnim organom. Pa kako posle podizanja tužbe od strane jednog solidarnog poverioca dužnik može svoju obavezu samo njemu da ispuni, od praktičnog je značaja samo prekid zastarevanja između tog poverioca i dužnika. Za odnose sa ostalim poveriocima je irelevantno da li prekid dejstvuje njima ili ne, jer dužnik može ispuniti obavezu samo onom poveriocu koji ga je tužio i tako prekinuo zastarevanje. Ukoliko taj poverilac odustane od tužbe ili ako bi njegova tužba bila odbijena, smatra se da prekida nije ni bilo. Dakle, ako poverilac koji je podigao tužbu sa njom uspe, bez ikakvog je značaja za ostale poverioce da li prekid dejstvuje i prema njima ili ne dejstvuje. Ukoliko pak ne uspe, smatra se da prekida nije ni bilo.

Sa zastojem zastarevanja stvari drukčije stoje. Jer, zastoj se zasniva na nekom ličnom odnosu poverioca i dužnika pa tako ako jedan od solidarnih poverilaca zaključi brak sa dužnikom, zastarevanje prestaje da teče između njega i dužnika. U ovom slučaju teče zastarevanje prema ostalim poveriocima i oni se ne mogu koristiti zastojem zastarevanja.

Odricanje od zastarelosti, koje dužnik može da učini tek pošto je proteklo vreme zastarevanja određeno zakonom, koristi svim poveriocima o čemu je bilo reči napred.

Odnosi poverilaca

Kao što smo rekli, dužnik je obavezan da celu svoju obavezu ispuni onom poveriocu koji je zahtevao ispunjenje. Pre zahteva nekog od poverilaca, dužnik ga može preduhitriti tako da obavezu ispuni ili u celini samo jednom poveriocu koga on izabere ili nekolicini poverilaca, ispunjavajući svakome samo po deo obaveze. U obe varijante, ispunjenjem cele obaveze gasi se dužnikova obaveza i prestaje svaki njegov odnos sa svim solidarnim poveriocima.

Tada je potrebno da se rasprave odnosi između solidarnih poverilaca, odnosno da svaki od njih primi deo koji mu pripada. Stoga solidarni poverioci koji nisu primili ispunjenje ili nisu primili onoliko koliko im pripada, imaju pravo regresa prema onom poveriocu ili poveriocima kojima je dužnik ispunio obavezu. Kako će se utvrditi deo svakog od njih zavisi od njihovih međusobnih odnosa.

Uglavnom je veličina delova pojedinih solidarnih poverilaca utvrđena ugovorom, pa poverilac koji je primio ispunjenje postaje dužnik ostalim poveriocima za deo koji im pripada na osnovu ugovora. Ti delovi mogu biti jednaki ili različiti, a može se dogoditi i da solidarni poverilac

koji je realizovao potraživanje mora sve da preda drugom poveriocu. To se može desiti, na primer, ako je aktivna solidarnost ugovorena samo radi realizacije tražbine zbog toga što stvarni poverilac i dužnik nemaju isti domicil. Tada, solidarni poverilac, koji ima isti domicil kao i dužnik i koji je svojstvo poverioca dobio radi laičke realizacije potraživanja ima obavezu da sve preda poveriocu čije je potraživanje stvarno u pitanju.

Nije retko da se međusobni odnosi poverilaca rasprave na osnovu odnosa koji već postoje među solidarnim poveriocima. Tako na primer, ako su dva lica suvlasnici neke stvari koju daju u zakup, onda će se zakupnina među njima, kao solidarnim poveriocima prema dužniku zakupcu, deliti u zavisnosti od veličine suvlasničkog dela svakog od njih, ukoliko među njima ne postoji drukčiji sporazum.

Ako se pak iz odnosa između poverilaca ne može utvrditi šta kome pripada, onda svakom solidarnom poveriocu pripada jednak deo.